

ганом для бібліотек різного рівня”; щоб у ньому відстежувалися новинки української літератури.

Надійшли і такі пропозиції: ввести рубрику на зразок „Гостро про важливе”, де б розглядалися проблемні питання, що виникають у бібліотеках, і як вони вирішуються в конкретних умовах; відійти від обговорення віддалених перспектив, а більше висвітлювати впровадження концептуальних розробок розвитку бібліотек; порушувати проблеми охорони праці, техніки безпеки, впровадження засобів малої механізації; розкривати тему сучасного бібліотечного дизайну; зробити часопис більш ілюстративним. Дехто вважає доцільним започаткувати друкування на сторінках журналу „Календаря знаменних і пам’ятних дат”, матеріалів про творчість бібліотекарів, поділитися досвідом проведення наукових досліджень щодо задоволення інформаційних потреб сучасних користувачів. Заслугує на увагу пропозиція залучати більше авторів «із глибинки» (очевидно, сільських, районних, шкільних бібліотекарів). Деякі відповіді на запитання анкети було

сформульовано не зовсім зрозуміло („більше практичних матеріалів”, „наблизити до бібліотечного життя”, „конкретизувати досвід роботи”).

Невелика частка опитаних вважає за краще зміну профілю журналу з науково-виробничого на виробничо-науковий, очевидно, щоб підсилити питому вагу практичних матеріалів у ньому (до 1%).

Підсумовуючи вищевикладене, можна цілком правомірно зробити висновок: журнал „Бібліотечна планета” є потрібним, корисним для фахівців галузі; він доступний для бібліотек різного рівня, про що свідчить стабільно високий, порівняно з іншими подібними виданнями України, тираж; також часопису притаманна оперативність у донесенні актуальної інформації.

Здійснене анкетування озброїло творців журналу новими ідеями, слухними пропозиціями щодо подальшого вдосконалення видання.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

РОЛЬ І МІСЦЕ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У ПОБУДОВІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ, ДОСВІД ТА ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНА революція і, як наслідок, виникнення інформаційного суспільства та його наступної фази – суспільства знань – починають кардинально змінювати життя людей та спосіб облаштування сучасного світу. Інформаційна революція дозволила накопичувати та передавати у будь-які куточки світу величезні обсяги інформації з колосальними, непомітними для людини швидкостями та дуже низькими затратами.

У ХХ столітті відбувся різкий злет продуктивності праці, з’явилися нові галузі знання, інформаційно-комунікативні технології і, нарешті, сталися революційні зміни в управлінні.

Знання перетворилося на найважливіший фактор суспільного розвитку. Для розвинених країн, що входять до Організації економічного співробітництва і розвитку, темпи базового довгострокового зростання економіки залежать від підтримки і розширення глобальної бази знань, що стало можливим тільки в умовах інформаційного суспільства. Суспільний прогрес сьогодні визначається, насамперед, процесом накопичення знань, що в результаті забезпечує накопичення капіталу.

На жаль, країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою, до яких належить і Україна, ще не повною мірою використовують усі переваги, які надає інформаційне суспільство.

Україна, яка має майже 48-мільйонне населення з одним із найвищих у світі індексів освіченості (98% писе-

мого населення) і величезний потенціал, залишається країною з низькотехнологічною промисловістю та слабкорозвиненою інфраструктурою.

Цей фактор наводить на сумні роздуми, тому що саме в Україні ще в 1952 році створено третій у світі комп’ютер після США і Великобританії, саме тут сформовано всесвітньо відому школу в галузі кібернетики та обчислювальної техніки на чолі з академіками С. Лебедевим і В. Глушковим. Напрями, що розроблені нею, а саме: штучний інтелект, теорія самоорганізації, системний аналіз, нові підходи до створення ЕОМ, характеризувалися як новий, якісний рубіж у світовій науці.

В чому ж відмінність інформаційного суспільства від суспільства не інформаційного? Перш за все в тому, що інформація, інформаційні технології і послуги, сфери знань та їхні галузі – телекомунікації, телебачення, комп’ютерні науки і технології – розвиваються більш швидкими темпами та починають домінувати в економіці, стають базовими, а їхній рівень значною мірою визначає рівень розвитку країни в цілому.

ЮНЕСКО практично першою у світі оголосила про початок створення інформаційного суспільства і запропонувала Програму „Інформація для всіх”. У ній факти-

Н. Тімова

чно визначено стратегію руху до інформаційного суспільства як до першого етапу суспільства знань та окреслено п'ять основних напрямів. Зокрема, у забезпеченні п'ятого, – „Інформаційні технології для освіти, науки і культури” – активну участь беруть бібліотеки і освітні заклади. Саме вони запроваджують нові знання у практику обслуговування і навчального процесу та надають широким верствам населення можливість використання інформаційно-комунікаційних технологій.

В одному з важливих міжнародних документів – маніфесті „Інформаційне суспільство в дії” – підкреслено роль і завдання бібліотек у сприянні суспільному прогресу та переходу до інформаційного суспільства. В ньому окреслено ті головні напрями, на які націлені бібліотеки як форпости інформаційного суспільства, і визначено їхню провідну роль у:

- накопиченні та передаванні знань;
- забезпеченні прав людини на вільний доступ до інформації;
- подоланні цифрової і, як наслідок, інформаційної нерівності суспільства;
- розробці контенту і забезпеченні рівноправного доступу до нього;
- підвищенні рівня грамотності у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Бібліотеки входять в інформаційне суспільство і сприяють прискоренню перетворень суспільства в інформаційне – ось одна із головних тенденцій розвитку бібліотечної справи сьогодні. Тому цілком природно, що в Україні в 2006 році відбулися парламентські слухання з цього питання, на які було запрошено директорів бібліотек із різних регіонів.

Історія розвитку бібліотечно-інформаційних технологій знає успіхи та невдачі, і досі інколи приймаються не зовсім правильні рішення і ухвалюються нездійсненні плани. Дедалі досконалішають технології, все могутішою, а інколи навіть фантастичною, стає техніка, здаються безмежними її можливості. І все це доступно одним і продовжує бути недоступним іншим. На фоні комп'ютеризації, інтернетизації, цифрових технологій, що впевнено заповнили частину бібліотечного простору, залишається ще багато бібліотек, де тільки чули про комп'ютери та бачили їх в інших установах і де продовжують вести друковані й рукописні каталоги. Однак треба зазначити, що кількість цих книгозбірень (наявність яких породжена сьогоднішнім і станом суспільства, а не «ретроградствуючою» впертістю керівництва бібліотек) зменшується з року в рік, і це є одним із факторів наступаючої ери інформаційного суспільства.

Сьогодні питання впровадження в бібліотечну практику інформаційних і комунікаційних технологій, створення власних електронних ресурсів та визначення тенденцій їхнього подальшого розвитку є справою державного значення. Саме тому однією з основних тем щорічних науково-практичних конференцій директорів державних і обласних бібліотек України з 2000 по 2005 рік була тема запровадження у практику роботи нових інформаційних технологій. І треба відзначити, що за останні роки в цій

царині відбулися кардинальні зміни. Наприклад, у публічних бібліотеках України (сфери впливу МКТ України) в 2007 році вже налічувалося 5 226 комп'ютерів, а в Дніпропетровській області – 385.

Звичайно ж, це для області дуже мало. Виникла необхідність у розробленні обласної Програми автоматизації бібліотек регіону, що було здійснено Дніпропетровською ОУНБ і подано на розгляд обласних державної адміністрації та ради. Але реалізація цієї програми з різних причин (економічних, політичних) ніяк не може розпочатися.

На жаль, так і не стало помітним каталізатором для зміни ситуації у справі комп'ютеризації бібліотек затвердження в 2003 році довгоочікуваної Державної програми розвитку культури на період до 2007 року, де в розділі „Модернізація закладів культури” йшлося про необхідність фінансувати з місцевих бюджетів підключення бібліотек до Інтернету, створення на їхній базі центрів, що надають доступ населенню до електронної інформації, розроблення бібліотечних стандартів, корпоративну каталогізацію тощо. 2007 рік завершився, а цю Програму, як і більшість інших важливих документів, не виконано навіть на 20 відсотків.

Процеси освоєння і впровадження у практику роботи Дніпропетровської ОУНБ нових інформаційних технологій також відбувалися не без проблем. Можна вважати, що ці процеси розпочалися у 1993 році зі створення електронного каталогу. Факторів, котрі не сприяли подальшому розвитку бібліотеки у цьому напрямі в перше десятиліття незалежності, було більш ніж достатньо. Це відсутність будь-яких законодавчих нормативно-правових документів та інструкційно-методичних матеріалів; бюджетного фінансування на придбання техніки; нестача необхідних спеціалістів і окремого структурного підрозділу; узагальненого досвіду та подальшої програми дій; брак елементарних знань персоналу щодо роботи з відповідною технікою.

Та, незважаючи на головний негативний фактор – відсутність фінансування, бібліотеці вдалося за допомогою розроблення окремих програм та участі в конкурсах, оголошених міжнародними благодійними фондами, майже щорічно отримувати гранти на розвиток нових інформаційних технологій. Таким чином було залучено понад 120 тис. доларів. З огляду на творчу та інтелектуальну діяльність бібліотеки в цьому напрямі, з 2000 року відкрито фінансування з обласного бюджету. Цьому передувала щоденна копійка робота адміністрації та колективу ОУНБ з інформаційного забезпечення органів влади. Вдалося переконати обласну адміністрацію в тому, що, маючи у своїх фондах друковану та електронну інформацію, бібліотека зробила їх широкодоступними, наблизилася до читача, надає всім бажаючим можливість користуватися безмежною кількістю світових інформаційних ресурсів. Результати роботи книгозбірні з органами місцевої влади стали темою розгляду на колегії МКТ України. Досвід бібліотеки було відзначено як позитивний і рекомендовано для запровадження в публічних бібліотеках України.

Майже 15-річний період комп'ютеризації ОУНБ можна умовно поділити на декілька етапів, які змінювались і

ускладнювалися відповідно до поставлених програм:

I етап (1993–1995 рр.) – становлення комп'ютеризації, початок створення електронного каталогу;

II етап (1996–1998 рр.) – автоматизація внутрішніх бібліотечних процесів та перехід до мережових технологій;

III етап (1999–2000 рр.) – підключення до Інтернету, запровадження Інтернет-технологій та перехід від програмного забезпечення MARC до програмного забезпечення ІРБІС;

IV етап (2001–2004 рр.) – створення власного веб-сайту, вихід бібліотеки у світовий інформаційний простір, формування єдиної корпоративної мережі (із локальними мережами у віддалених приміщеннях);

V етап (2005–2007 рр.) – запровадження автоматизованої видачі та електронного замовлення документів, робота зі створення єдиного інформаційного простору регіону та участь у корпоративних проектах із каталогізації.

Пристаючи до автоматизації бібліотечних процесів, не треба забувати, що основним її ресурсом є кадри. Як би високо і далеко не вели нас нові технології, користуватися ними мають люди. Тому особливу увагу необхідно приділяти людському ресурсу, який виходить на перше місце зразу ж після придбання техніки і необхідних програм. Він є визначальним і його важче за все забезпечити.

На першому етапі комп'ютеризації перед адміністрацією бібліотеки в цьому напрямі стояли 2 найважливіші завдання:

1. Знайти фахівців зі спеціальною технічною освітою, здатних очолити цю роботу.

2. Навчити персонал бібліотеки працювати з комп'ютерною технікою.

Звичайно, ці завдання, враховуючи низький рівень заробітної плати, вирішувати було надзвичайно складно, але наразі в ОУНБ є здібні і талановиті люди, які успішно працюють у цьому напрямі. Поряд з цим, систематично здійснюється навчання співробітників бібліотеки роботи з комп'ютерною технікою. Аналізуючи діяльність «Школи комп'ютерних технологій» за цей період, можна відзначити, що цілі навчання досягнуто. Працівники свідомо використовують програмне забезпечення, навчилися самі знаходити відповіді на багато запитань і шукати виходу із критичних ситуацій.

Підвищення рівня освіченості співробітників бібліотеки в галузі комп'ютерних технологій зміцнило корпоративне мислення і спілкування як всередині ОУНБ, так і з іншими бібліотеками та організаціями.

З 2007 року бібліотека стала учасницею корпоративного проекту „МАРС” (міжрегіональний аналітичний розпис статей), і сьогодні він об'єднує 129 книгозбірень, які створюють зведену базу даних аналітичного розпису 1 085 російських журналів.

На професійній зустрічі з колегами з Національної парламентської бібліотеки України, де обговорювався проект з корпоративної роботи щодо створення бази даних аналітичного розпису української періодики, Дніпропетровська ОУНБ виступила з ініціативою формування

на власному сайті онлайн-електронного каталогу „Дніпропетровщина” і працює над його поповненням.

Головні завдання цього каталогу:

– об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек з питань краєзнавства і створення регіонального інформаційно-бібліотечного простору;

– підвищення повноти, оперативності бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів за рахунок надання їм об'єднаних інформаційних ресурсів і засобів пошуку в них з використанням сучасних інформаційних технологій;

– усунення дублювання під час опрацювання документів і скорочення фінансових, трудових та матеріальних ресурсів бібліотек-учасниць;

– підвищення професійної компетенції співробітників у галузі бібліотечно-інформаційних технологій.

Зазначений каталог є складовою частиною «Комплексної програми створення автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи Дніпропетровщини на 2006–2010 роки». Наступним кроком у реалізації цієї програми повинна стати корпоративна каталогізація провідних бібліотек Дніпропетровщини і, в першу чергу, обласного центру.

У сучасних умовах, враховуючи величезні обсяги інформації, високу вартість книг і періодичних видань, окремо взята бібліотека (якою б великою вона не була) не може повноцінно функціонувати як центр інформації, використовуючи тільки власні фонди. Тому на сьогоднішній день існують реальні і обґрунтовані передумови для створення єдиного інформаційного простору в рамках бібліотечного співтовариства Дніпропетровщини.

Впровадження єдиної інформаційної системи значно розширить спектр, якість та обсяг сервісів, що надаються користувачам. Корпорація забезпечує:

– підтримку єдиного читачького квитка, для бібліотек, що входять в єдину корпоративну мережу в межах одного міста;

– єдиний доступ до каталогів корпорації з можливістю електронного замовлення на видачу документів;

– послуги електронного міжбібліотечного абонементу;

– ведення зведеного каталогу;

– генерацію зведеного бібліографічного запису з наступним використанням цього для замовлення документа і каталогізації;

– каталогізацію запозиченням;

– використання спільного узгодженого лінгвістичного забезпечення;

– розподіл (серед бібліотек-учасниць) видань для аналітичного розпису;

– ретроспективну конверсію каталогів бібліотек;

– розвиток технологій і створення повнотекстових баз даних;

– координацію комплектування;

– обмін адресно-довідковими даними.

Перераховані сервіси не тільки сприятимуть більш якісному і оперативному обслуговуванню користувачів бібліотек, але й оптимізують саму організацію внутрішньо-бібліотечних процесів.

Побудова корпоративної інформаційної мережі може здійснюватися на основі розподіленого збереження ресурсів і доступу до них із використанням єдиних протоколів обміну, а також централізованого збереження, що передбачає збирання й розміщення ресурсів на одному із серверів корпорації. Крім цього, у процесі формування єдиної корпоративної інформаційної мережі слід визначити певний набір документів, що забезпечуватимуть спільну роботу, куди будуть входити:

- інструкція з електронної каталогізації;
- таблиця відповідності полів використовуваних форматів;
- схеми телекомунікацій із інструкціями щодо шляхів вирішення можливих проблем;

- плани поетапного входження в корпоративну мережу нових суб'єктів;
- документи, що визначають ролі, обов'язки, міру відповідальності кожного з суб'єктів і перелік покладених на них функцій.

Створення єдиного інформаційно-бібліотечного простору дасть можливість забезпечити широкі можливості для кооперування зусиль бібліотек у наданні користувачам розвинутого сервісу у корпоративному середовищі спільних інформаційних ресурсів і сервісів регіону, сприятиме побудові інформаційного суспільства в Україні.

ЯК ЖИВЕШ, СІЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКО?

СІЛЬСЬКІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ: РЕАЛЬНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Як живеш, сільська бібліотеко? Так і хочеться цим риторичним запитанням визначити завдання дослідження „Сільська бібліотека на мапі України”, що проводилося Національною парламентською бібліотекою України протягом 2007 р. і охопило всі області, кожен ЦБС. У ході вивчення було проаналізовано ті параметри діяльності бібліотек, що підлягають статистичному обліку і відображають рівень їхнього розвитку, дозволяють побачити реальний образ сільської бібліотеки (СБ), її здобутки і проблеми.

Здійснення такого дослідження було зумовлено кризовим станом СБ і необхідністю пошуку шляхів його подолання, що було зазначено у Постанові колегії Міністерства культури і туризму України „Про моделі бібліотечного обслуговування населення у сільській місцевості з урахуванням сучасної економічної та соціокультурної ситуації”, прийнятій у 2006 р. Стосовно модельної СБ, про яку давно і досить часто говорять чиновники від культури, хочеться зауважити, що поки для всього загалу сільських книгозбірень це справа майбутнього, і то за умови стабілізації стану сільської бібліотечної мережі, зупинення процесів її руйнації і визначення сучасних соціальних нормативів щодо відкриття та діяльності книгозбірень на селі. Адже на сьогоднішній день ми маємо досить складну ситуацію, пов'язану зі скороченням чисельності сільського населення. Та, незважаючи на це, доки люди живуть, доки народжуються діти і доки є надія на майбутнє – бібліотеки мають існувати та виконувати свою місію. Саме їм у соціокультурному середовищі села належить особливе, унікальне місце – бути єдиним безплатним, а отже максимально доступним для найширших верств населення закладом, який надає можливість людям через книгу долучитися до знань, інформації, культури, в решті-решт, – до радості пізнання світу.

Дисонанс між значенням бібліотеки та її реальним станом вже давно турбує бібліотечну громадськість, і не тіль-

ки її, та спонукає до вивчення проблеми. За роки незалежності сільські книгозбірні неодноразово ставали об'єктами соціологічних та маркетингових досліджень, які проводили обласні бібліотеки Луганської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Миколаївської областей. Кожний регіон вивчав свою, внутрішню ситуацію і водночас мав лише приблизне уявлення щодо стану даної проблеми у сусідів, не кажучи вже про всю Україну.

Унікальність розвідки „Сільська бібліотека на мапі України” полягала в тому, що у ній взяли участь всі обласні бібліотеки, а Полтавський, Черкаський та Київський регіони були місцем проведення пілотажного дослідження.

Основним джерелом інформації, вивчення та аналізу став статистичний матеріал із усіх районних ЦБС України стосовно основних показників діяльності СБ станом на 01.01.2007 р. На основі цих матеріалів дослідження проводилося за такими параметрами: рівень охоплення населення бібліотечним обслуговуванням, його повнота та регіональні особливості; стан децентралізації; фонди бібліотек, їхня загальна характеристика, шляхи поповнення; матеріально-технічна база, зокрема, стан бібліотечних приміщень (опалення, освітлення, забезпеченість протипожежними засобами); технічне оснащення, як-то: наявність ПК, ксерокса, телефонів, транспорту; потреба СБ у бібліотечному устаткуванні; бібліотечні кадри, їхній склад за стажем роботи та оплатою праці; бюджет бібліотек (із чого він складається і як розподіляється), тобто на які кошти існує СБ.

Відразу треба відзначити, що отримана статистична інформація часто-густо не відрізнялася високою якістю. Виникли сумніви щодо деяких показників, тож у ряді випадків ми не мали змоги ані аналізувати дані, ані робити якісь висновки. Єдине, що якимось чином може примирити з даною ситуацією, – те, що і вся державна статистика

О. Масціпан